

[0164]

BERNARDUS RORDAHUSIM IN MUNSTER

Bernardus Rordahusim is door Buma ontdekt. Hij was in 1445 als „studens” op bezoek in Hildesheim en heeft daar twee verhandelingen overgeschreven (blad 177v tot 207v van hs. Bazel U. B., F. VII.12). Onderzoek van de kalender die in hetzelfde hs. voorkomt (blad 100r tot 102v) heeft Van Buijtenen tot de conclusie gebracht, dat de weg van Bernardus naar Hildesheim over Munster moet hebben gelopen (*Archief. Gesch. Kath. Kerk* I, 297 vgg.). Wanneer is hij in Munster geweest? „De zoneclipsen staan aangegeven voor de jaren tussen 1439 en 1462, die van de maan tussen 1440 en 1462. De indicties, schrikkeljaren, Zondagsletters enz., staan getabelleerd over de jaren 1442-1540” (*a.w.* 329). Wij kunnen dus aannemen dat Bernardus zo tegen het jaar 1440 naar Munster is gekomen, en wel, naar alle waarschijnlijkheid, naar het fraterhuis Springborn. In diezelfde tijd is het huis Lüchtenhof in Hildesheim gesticht. „Uit Munster, Herford en Wezel komen de broeders als een Conrad Westerwold en Hendrik Calcar, die de broeders miniatures in rood en blauw leren maken en afschrijven” (*a.w.* 327). Misschien heeft Bernardus tot deze eerste bezoekers behoord, misschien is hij ook pas in 1445 naar Hildesheim gekomen. Hoe dit zij, hij is waarschijnlijk weer in 1446 naar Munster teruggekeerd. „In 1446 staat er geschreven, dat er een vonk van tweedracht ontstond tussen Hildesheim en Munster ... Derhalve keerden in 1446 de Munsterse broeders naar hun huis terug, omdat zij bemerkten, dat de rector, Bernardus Buderich, meer hart toonde voor die uit Herford afkomstig waren en waar hij zich meer verwant mee voelde” (*a.w.* 328).

Wanneer heeft Bernardus de Friese teksten afgeschreven, die Buma als I en II in zijn *Aldfryske Houlikstaspraken* heeft uitgegeven? Hij kan ze als kladaantekeningen uit Friesland hebben meegebracht, toen hij tegen 1440 naar Munster trok, en ze vervolgens, nadat hij daar was begonnen een persoonlijke codex aan

te leggen voor alles wat hem interesseerde, in het net hebben overgeschreven. Hij kan ook tussen 1440 en 1445 met zijn codex in zijn reiszak een bezoek aan Friesland hebben gebracht en daar toen de teksten hebben gevonden. Tekst III is naar mijn mening Bernardus' eigen werk en geschreven ná 1446 in Munster. Ik stel mij voor dat hij als familielid van Tiark (III, 131) was uitgenodigd om zijn rol bij de huwelijksvoltrekking te vervullen, toen zijn codex voor zich heeft gelegd, de beide eerder afgeschreven Friese teksten heeft doorgelezen en aan de hand daarvan een kladje heeft gemaakt, voor een preek die hij in het verre Friesland zou moeten houden. Na zijn terugkeer in Munster zal hij het kladje in zijn codex hebben gehecht, ter plaatse van de beide andere teksten van gelijke inhoud. Behalve de Friese teksten uit zijn eigen codex had hij ook Boëthius' *De disciplina scholarium* als bron gebruikt (verg. Buma, a.w. 48), waarschijnlijk een boek dat in de bibliotheek van het huis Springborn aanwezig was en dat hij dus voor zich kon leggen. Maar ook andere lectuurherinneringen kunnen hem door het hoofd hebben gespeeld. Eén daarvan meen ik herkend te hebben en dat is de aanleiding tot het schrijven van dit artikeltje.

Bij zijn uitwerking van het derde punt (r. 84 vgg.) begint Bernardus met vast te stellen, dat men kinderen moet voortbrengen "tho der era godes Ende om den koer der engelen to foerfollen der lucifer myt al siner gheselschap is wt werpen inder aff gront der hellen". De gedachte dat de verlostte mensen in de hemel de plaats van de gevallen engelen moeten innemen, vindt men ook verschillende malen in Munsterse handschriften, die in het fraterhuis Springborn ontstaan zijn. Men vergelijk de studie van Wortmann, „Johannes Veghe und die ihm zugeschriebenen Traktate", in *Münstersche Beiträge zur niederdeutschen Philologie*, in het bijzonder blz. 77. Uit de *Parabola de rege et tyranno* (hs. Munster, 1446) citeert Wortmann: „Proposuit autem rex ipse hanc tandem generationem ... ad ministrandum sibi in conspectu suo, in maioribus quoque deliciis perpetuis convivendum et congaudendum in locum tyranni suorumque satellitum de suis sedibus eiectorum restituere sicque pristinum regnicolarum ministrorumque suorum numerum reintegrare". Nog treffender is een overeenkomstige plaats uit *Lectulus noster floridus*, dat Wortmann op goede gronden toeschrijft aan dezelfde, helaas nog naamloze auteur: „Bernardus ¹⁾ secht: De mueren des salighen oversten jherusalems sullen ummer werden weder ghetymmert van dessen cleynen wormeken, de hijr krupen uth der eerden. Dat syn, de menschen, overmits den doet cristi verloset, sullen werden salich unde *vervullen de stede des eersten engels lucifers, de daer uth gheworpen is* um syn hoveerdicheit myt *alle synen gheselschap* ut den oversten jherusalem *int nederste der hellen*". De gecursiveerde woorden vindt men bijna letterlijk in het Fries van Bernardus terug en men mag dus aannemen, dat hij in Springborn de *Lectulus* niet lang tevoren gelezen had. Het feit dat Bernardus *gheselschap* schrijft, met het onfriesse prefix *ghe-*, terwijl hij verder in zijn tekst bijna nooit vormen met *ghe-* gebruikt - het enige andere geval, *ghescreuen* in III,

1) Rademacher, de uitgever van *Lectulus noster floridus* (Hiltrup, 1938), verwijst bij dit citaat naar ML. 183, Hom. IV super Missus (= Migne, Patrologiae cursus completus, series Latina, vol. 183, homilia IV super Missus est: col. 78 sqq). Daar is dit echter niet te vinden. Bedoeld is wellicht de Sermo I de adventu Domini, c. 5 (ibid. col. 37) : Propter hoc enim et ipse creavit homines ab initio, qui supplerent locum illum, et ruinas Jerusalem restaurarent.

34, is een opgeloste afkorting en alleen op grond daarvan al dubieus -, pleit er m.i. voor, dat hier een lectuurherinnering door zijn hoofd speelde: *myt alle synen gheselschap* werd als vanzelf *myt al siner gheselschap*. Bernardus kan ook best *sinen* bedoeld hebben, want in zijn handschrift staat alleen maar een *s*. Zo kan men zich ook afvragen, of in plaats van *wt werpen* niet *wt worpen* gelezen moet worden. Buma heeft in zijn uitgave, blz. 17 aangenomen, dat de „*r*-krul" alleen maar als *er* (of *re*) opgelost kan worden, maar de vele gevallen van *v'*, waarnaast nooit een voluitgeschreven *ver*, maar steeds *vor*, *for*, *foer*, *wr* of *woer* staat, kunnen er m.i. voor pleiten dit afkortingsteken ruimer te interpreteren. De overeenkomst tussen de passage uit de *Lectulus* en die uit de preekschets van Bernardus is echter ook zonder nadere aanpassing van de Friese tekst aan het Nederduits al treffend genoeg. En om tot een verklaring te komen behoeft men enkel maar het betoog van Van Buijtenen en dat van Wortmann naast elkaar te leggen. Volgens de eerste is Bernardus waarschijnlijk in 1446 uit Hildesheim naar het huis Springborn in Munster teruggekeerd, volgens de tweede was een handschrift van de *Parabola*, in 1446 in het huis Springborn aanwezig en is de *Wyngaerden der sele*, naast de *Parabola* en de *Lectulus* het derde tractaat van dezelfde auteur, enige tijd voor 1448 in Frenswegen ontstaan. Dat de *Lectulus* en de *Wyngaerden* in Springborn tot de zeer gewaardeerde geschriften behoorden, blijkt nog uit het feit, dat een bewoner van dat fraterhuis, Hermannus Borchorst, in 1486 een handschrift ervan prachtig heeft versierd. Wanneer Bernardus enige tijd in Springborn heeft doorgebracht, móest hij wel kennis maken met tractaten die tot de geregelde lectuur en de "uitgaven" van het huis behoorden. En hij heeft er blijkbaar kennis mee gemaakt, voor hij naar Friesland toog om Tiark en Thyka de weg te wijzen naar het eeuwige bruiloftsfeest.

Bernardus heeft de *Lectulus* niet zo maar geciteerd, maar de daarin uitgedrukte gedachte toegepast op het huwelijk. In de *Lectulus* ging het om de verlorene Christenen, bij Bernardus om de zin van het kinderen krijgen. Die zin is, dat men van kinderen verlorene Christenen kan maken, als men ze maar goed opvoedt. Ook hier constateren we, dat Bernardus geen compiler is geweest, maar zelfstandig de gegevens van zijn bronnen heeft verwerkt tot een eigen compositie. Men mist bij hem de gevoelstoon van de Munsterse tractaten. Hij is een nuchter, praktisch man, die zich niet laat gaan in mooie woorden. Maar daarom is hij toch niet zonder hartelijkheid en trouw geweest. In Munster bleef hij zich verbonden voelen met zijn familie in Friesland en hij was ook na een jarenlang verblijf "om utens" de taal van zijn jeugd nog niet verleerd.

K. Heeroma.